

Andrzej Bulsiewicz

Rodzaje odszkodowania za niesłuszne skazanie i oczywiście bezzasadny areszt tymczasowy

Palestra 10/7(103), 25-28

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

E. Iserzon stwierdza m. i., że „prawodawca, uznając za słuszne chronienie pewnego rodzaju interesu jednostki, ustanawia w tym celu normę prawną (prawo przedmiotowe), które stwarza dla jednostki podstawę (uprawnienie, prawo podmiotowe) do odpowiedniego rozszczenia. Czyniąc to, prawodawca uznaje, że dany interes jednostki jest zgodny z interesem społecznym, tj. z tym, co społeczeństwo uznaje za pożądane ze stanowiska pożytku powszechnego. Ze stanowiska prawa nie może więc istnieć chroniony przez prawo interes jednostki popadający w sprzeczność z interesem powszechnym.”

Z cywilistycznego punktu widzenia wytyczne Rady Ministrów uznać należy za określenie granic, których przestrzegać powinno uprawnione prezydium rady narodowej przy realizacji podmiotowego prawa skorzystania z pierwokupu nieruchomości. Granice te zdeterminowane zostały m. in. w sposób negatywny (§ 4, 5, 6 uchwały RM nr 62 z 16.II.1962 r.), to jest w formie zakazu korzystania z pierwokupu wobec określonych nieruchomości. Przekroczenie tych granic uznać należy, moim zdaniem, za nadużycie prawa, co wiąże się z określonymi konsekwencjami.

ANDRZEJ BULSIEWICZ

Rodzaje odszkodowania za niestuszne skazanie i oczywiście bezzasadny areszt tymczasowy

Odszkodowanie za niestuszne skazanie lub oczywiście bezzasadne tymczasowe aresztowanie, zasądzone od Skarbu Państwa, stanowi dla poszkodowanego jakby dopełnienie rehabilitacji. Spełnia ono bowiem funkcję społeczną, która polega na umożliwieniu poszkodowanemu powrotu do społeczeństwa i odbudowy swej pozycji jako normalnego członka tego społeczeństwa¹.

W celu uzyskania wynagrodzenia poszkodowany może żądać od Skarbu Państwa odszkodowania za szkody i straty materialne (szkody majątkowe) oraz za krzywdę moralną (szkody niemajątkowe). Odszkodowanie to musi się z natury rzeczy ograniczać do restytucji pieniężnej ze względu na to, że przywrócenie do stanu poprzedniego jest w zasadzie niemożliwe. Stanowisko takie wynika stąd, że mamy tu do czynienia ze szkodami na osobie².

Kodeks postępowania karnego nie wspomina o tym, w jakiej formie ma być przyznane odszkodowanie, którego żąda poszkodowany. Należy więc sięgnąć do przepisów kodeksu cywilnego, które normują to zagadnienie. Tak więc w zależności od konkretnego wypadku odszkodowanie przyznaje się bądź w formie renty, bądź w postaci jednorazowej sumy pieniężnej. Trzeba tu zaznaczyć, że okoliczność, w jakiej formie sąd przyznał odszkodowanie, musi znaleźć wyraz w posta-

¹ Patrz postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego z 3.IV.1958 r. Zo 19/58, zamieszczone w „Orzecznictwie Najwyższego Sądu Wojskowego”, W-wa 1960, s. 336.

² O h a n o w i c z: Zobowiązania — Zarys według kodeksu cywilnego, część ogólna, Warszawa — Poznań 1965 r., s. 102.

nowieniu kończącym postępowanie, ściślej mówiąc — w sentencji tego postanowienia.

Podstawową formą przyznania odszkodowania jest renta. W myśl przepisów prawa cywilnego, a zwłaszcza art. 444 § 2 i 446 § 2 k.c., przyznanie odszkodowania następuje w formie renty. Tak więc rentę na rzecz poszkodowanego lub osób uprawnionych w myśl art. 512 k.p.k. sąd zasądzi w następujących wypadkach:

- a) w razie całkowitej lub częściowej utraty przez poszkodowanego zdolności do pracy w związku z uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia albo w razie zwiększenia się z tego powodu jego potrzeb lub zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość (art. 444 § 2 k.c.);
- b) w razie wykonania niesłusznie orzeczonej kary śmierci lub gdy śmierć wynikła z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia spowodowanego wykonaniem innej niesłusznej kary, albo w razie oczywiście bezzasadnego tymczasowego aresztowania; odszkodowanie określone w art. 512 k.p.k. należy się małżonkowi, dzieciom i rodzicom poszkodowanego za okres pozbawienia wolności skazanego i jego niezdolności do pracy po zwolnieniu, spowodowanej wykonaniem kary, oraz za czas po śmierci skazanego lub aresztowanego (art. 446 § 2 k.c.);
- c) gdy poszkodowany zmarł po prawomocnym zasądzeniu na jego rzecz odszkodowania, śmierć zaś była dalszym skutkiem wykonania niesłusznej kary lub oczywiście bezzasadnego tymczasowego aresztowania; osoby wymienione w art. 512 k.p.k. mogą wówczas żądać odszkodowania za czas od chwili śmierci poszkodowanego, jeżeli przez tę śmierć utraciły należne im według ustawy utrzymanie³.

Wymieniając powyższe wypadki, mamy oczywiście na uwadze szkody majątkowe doznane przez poszkodowanego lub osoby wymienione w art. 512 k.p.k. Nie można jednak zapominać o tym, że wraz ze szkodami majątkowymi mogą powstawać także szkody niemajątkowe. Odszkodowanie za te ostatnie szkody nie następuje w formie renty, o czym będzie mowa niżej.

Poza szkodami wynikłymi z uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia i utraty zdolności do pracy mogą powstać dla niesłusznie skazanego lub oczywiście bezzasadnie aresztowanego inne jeszcze szkody, jak np. pogorszenie się położenia majątkowego wywołane uniemożliwieniem poszkodowanemu pracy zarobkowej przez okres odbywania kary lub aresztu tymczasowego⁴. Sąd może zasądzić wówczas jednorazowe odszkodowanie.

Przyznanie poszkodowanemu renty w wypadkach określonych przez ustawę nie zawsze jest jednak słuszne i celowe, zwłaszcza gdy na skutek niesłusznego skazania uległ zniszczeniu jego warsztat pracy. Dlatego też w jednym z orzeczeń Najwyższy Sąd Wojskowy słusznie zauważył, że „renta z powodu całkowitej lub częściowej utraty zdolności zarobkowej ma zastąpić poszkodowanemu zarobek i zapewnić mu stałe źródło utrzymania. Kapitalizacja renty — w myśl art. 164 k.z. — powinna być stosowana jedynie wyjątkowo, gdy wymaga tego interes społeczny, obejmujący również i interes poszkodowanego (np. poszkodowany jest rzemieślnikiem lub rolnikiem prowadzącym indywidualne gospodarstwo rolne, skapitalizowana więc renta mogłaby mu dopomóc w odbudowie warsztatu pracy”⁵.

³ Por. wytyczne SN z 7.VI.1958 r. Prez. 729/58, OSN z 1958 r., poz. 34.

⁴ Powołane wyżej wytyczne SN, teza III.

⁵ Postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego z 28.I.1960 r. Zo 54/59, zamieszczone w „Orzecznictwie Najwyższego Sądu Wojskowego”, W-wa 1964, s. 289.

Dawny przepis art. 164 k.z. zastąpiony został przez art. 447 k.c. Ten nowy przepis nie wyznacza górnej granicy kapitalizacji renty. Pozostawia też sądowi oznaczenie wysokości jednorazowego odszkodowania przyznawanego zamiast renty. Przykładowo przepis ten wymienia, że sąd może przyznać rentę skapitalizowaną, gdy poszkodowany stał się inwalidą, przyznanie zaś jednorazowego odszkodowania ułatwi mu wykonywanie nowego zawodu. Stanowi to w rozumieniu omawianego przepisu ważny powód. Takim powodem nie jest jednak, zdaniem Sądu Najwyższego, starszy wiek i choroba poszkodowanego⁶. W tych warunkach zarówno starszy wiek jak i choroba poszkodowanego uzasadniają przyznanie odszkodowania w formie renty na cele konsumpcyjne, przy czym renta ta powinna być przyznana — jak twierdzi Sąd Najwyższy — w takiej wysokości, żeby poszkodowany odczuł znaczną poprawę swej sytuacji materialnej.

Nim przejdziemy do omówienia formy odszkodowania za szkody niemajątkowe, należy wspomnieć jeszcze o przepisie art. 446 § 3 k.c., który ma także zastosowanie w postępowaniu odszkodowawczym określonym w art. 510 i nast. k.p.k. W szczególności odnosi się on do osób uprawnionych z art. 512 k.p.k.⁷ Wspomniany przepis k.c. dopuszcza na rzecz najbliższych członków rodziny zmarłego „pewną formę rekompensaty w postaci stosownego odszkodowania.”⁸ Odszkodowanie to sąd przyznaje w postaci jednorazowej kwoty pieniężnej⁹, a nie w formie renty.

Poza odszkodowaniem za szkody majątkowe w postępowaniu odszkodowawczym określonym w art. 510 k.p.k. sąd może zasądzić także na rzecz poszkodowanego odszkodowanie za krzywdę moralną. Sąd Najwyższy w wytycznych z 7.VI.1958 r. stwierdził, że „odszkodowanie za krzywdę moralną należą w myśl art. 510 k.p.k. obejmuje także zadośćuczynienie za cierpienia fizyczne, doznane zarówno wskutek samego wykonania niesłusznej kary lub tymczasowego aresztowania, jak i wskutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia”.¹⁰ Trzeba tu zarazem podkreślić, że przez krzywdę moralną w rozumieniu art. 510 k.p.k. należy rozumieć szkodę niemajątkową, przez co w nauce prawa cywilnego uważa się „naruszenie dóbr i interesów uprawnionego, które nie wywołuje reperkusji w jego majątku”¹¹. Warto też wspomnieć, że kodeks cywilny w miejsce pojęcia krzywdy moralnej wprowadził zadośćuczynienie pieniężne za doznaną przez poszkodowanego krzywdę (art. 445 § 1 k.c.).

W nauce¹² oraz w orzecznictwie¹³ ustalili się poglądy, że odszkodowanie za szkodę niemajątkową nie może być zasądzone w formie renty, gdyż jest ono z natury rzeczy świadczeniem jednorazowym, brak zaś przepisu ustawy, który by zezwolił na rozłożenie tego świadczenia na raty. Pogląd przeciwny nie znajduje więc uzasadnienia w obecnym stanie prawnym. Odszkodowanie za szkody niemajątkowe przyznawane przez sąd poszkodowanemu musi jednak stanowić dla niego

⁶ Postanowienie SN z 15.I.1962 r. III KZ 220/61, OSN I. K. 3/1963, s. 45.

⁷ A. Bułsiewicz: Stanowisko poszkodowanego w procesie o odszkodowanie za niesłuszne skazanie lub bezasadne tymczasowe aresztowanie, NP 10/1965, s. 1153.

⁸ S. Garlicki: Czyny niedozwolone w kodeksie cywilnym, NP 12/1965, s. 1399.

⁹ A. Szpunar: Roszczenie z powodu śmierci osoby bliskiej, NP 3/1965, s. 250. Odszkodowanie, o którym tu mowa, nie może być traktowane jako wynagrodzenie za szkody niemajątkowe. Innego zdania jest A. Ohanowicz [Zobowiązania (...), s. 104], który uważa, że wspomniane odszkodowanie ma charakter mieszany „gdyż ma stanowić wyrównanie szkody zarówno majątkowej, jak i niemajątkowej.

¹⁰ Powołane wyżej wytyczne SN, teza VI.

¹¹ A. Szpunar: Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym, PiP 3/1965, s. 364.

¹² S. Grzybowski: Ochrona dóbr osobistych, W-wa 1957, s. 160—161; A. Szpunar: Zadośćuczynienie (...), s. 368.

realną wartość. Nie może ono występować w postaci symbolicznej sumy pieniężnej. Wyjątek stanowią wypadki, gdy poszkodowany ogranicza żądanie do tak zwanej symbolicznej złotówki. W tej materii Sąd Najwyższy stwierdził, że przyznanie odszkodowania w postaci symbolicznej złotówki może nastąpić tylko na życzenie poszkodowanego.¹⁴ Sąd karny rozstrzygający sprawę odszkodowania nie jest jednak tym ograniczeniem związany. Stosując bowiem w drodze analogii przepis art. 331 k.p.k., sąd może zasądzić na rzecz poszkodowanego kwotę wyższą od wyszczególnionej we wniosku kwoty symbolicznej. Sąd powinien w szczególności rozważyć, czy poszkodowany świadomie ogranicza swoje żądanie do kwoty symbolicznej. Jeżeli sąd nie uzna za stosowne przyznać odszkodowania w kwocie symbolicznej, lecz tylko w umiarkowanej wysokości, to powinien to zaznaczyć w wyroku.¹⁵

Wprowadzając do naszego systemu prawnego możliwość zasądzania odszkodowania w obu omówionych wyżej formach, ustawodawca kierował się bardzo słusznymi powodami. Odszkodowanie bowiem nie może stanowić źródła bogacenia się, a z drugiej strony musi ono być zasądzone w kwocie realnej, odpowiadającej wyrażonej szkodzie.

Nie będziemy się tu wdawać w głębszą analizę tego zagadnienia, gdyż należy to do nauki prawa cywilnego. Warto tylko zaznaczyć, że sąd karny, orzekając w sprawie o odszkodowanie za niesłuszne skazanie lub oczywiście bezzasadne tymczasowe aresztowanie, powinien dobrze rozważyć, jaka forma rekompensaty w maksymalnym stopniu wpłynie na poprawienie sytuacji materialnej poszkodowanego oraz jego warunków życiowych. Uwaga ta dotyczy oczywiście takiej sytuacji, w której istnieje możliwość zasądzenia odszkodowania bądź w formie renty, bądź też w postaci jednorazowego odszkodowania.

¹³ Orzeczenie SN z 31.I.1949 r., WaC 250/8, PiP 5—6/1950, s. 186. Por też postanowienie SN z 25.X.1959 r. I KZ 76/59 (nie publikowane).

¹⁴ Por. powołane wyżej postanowienie SN z 25.X.1959 r.

¹⁵ Uchwała SN z 17.III.1965 r. VI KO 14/64, OSN I. K. 6/1965, poz. 57 oraz glosy do tej uchwały W. Daszkiewicza (PiP 8—9/1965, s. 417—418) i S. Garlickiego (PiP 8—9/1965, s. 421).

STEFAN KALINOWSKI

Instytucja sprostowania protokołu sądowego w sprawach karnych

Tematem artykułu jest problematyka wyłaniająca się na tle sprostowania protokołu rozprawy i protokołu posiedzenia sądowego w sprawach karnych. Jest to zagadnienie, które tylko pozornie wydaje się drobne i mało ważne. Znaczenie protokołu sądowego nie jest — niestety — należycie doceniane ani przez doktrynę, ani przez judykaturę. Problemy związane z protokołem rozprawy sprawiają orzecznictwu sądowemu coraz to nowe trudności.